

Suomen arktinen tulevaisuus?

Arvoisat kuulijat,

On erinomaista, että arktisten kysymysten käsittelyyn myös täällä pääkaupungissa on syntynyt uusi forum, Suomen Arktinen Seura. Arktisuushan on epäilemättä tämän hetken yksi nopeimmin kasvavia kansainvälisiä, ja myös kansallisia, kysymyksiä. Siitä tarvitaan lisää tietoa ja lisää keskustelua kaikilla tasoilla. Olen tyytyväinen siitä, että Ulkopoliittinen instituutti – joka on ja jonka tuleekin olla aina ajan hermolla – tarjoaa tälle seuralle, ja keskustelulle kodin.

Syy siihen, että arktiset alueet ovat nousseet koko ajan kasvavan mielenkiinnon ja toimeliaisuuden kohteeksi on pohjimmiltaan murheellinen ja pelottava. Arktisia alueita on verrattu hiilikaivosten kanarialintuihin, joiden oireilu ja äkkikuolema kertoi vaarallisesta kaasukertymästä ennen kuin ihmisen aistit sitä havaitsivat. Ilmastomuutoksen eteneminen näkyy kaikista rajuimmista ja dramaattisimmista juuri arktisilla alueilla, joilla maailman keskilämpötilan yhden asteen nousu toteutuu vähintään kaksinkertaisena.

Arktisen neuvoston teettämä Arctic Climate Impact Assessment vuonna 2004 toimi merkittävänä herätyshuutona ilmastomuutoksen etenemisen seurauksista ja sai monet aiemmat skeptikot Yhdysvalloissa tarkistamaan käsityksiään.

Jääpeite sekä Jäämerellä että Grönlannin mantereella sulaa kaikki tähänastiset ennusteet ylittäneellä nopeudella, mikä puolestaan auringon valoa heijastavan peitteen supistuessa johtaa koko maapallon kiihtyvään lämpenemiseen. Seuraavaksi ikiroudan sulaminen voi metaania vapauttaessaan olla tätäkin merkittävämpi ilmastomuutoksen vauhdittaja.

Ilmastomuutoksen, globalisaation ja teknologisen kehityksen myötä on arktinen alue siirtymässä periferiasta kansainvälisen huomion keskioon, konkreettisen poliittisen ja taloudellisen kiinnostuksen ja toiminnan kohteeksi. Arktinen muutos on väistämätön, pitkälti vielä arvaamaton, mutta mittasuhteiltaan valtaisa. Lisää tietoa tarvitaan, mutta se ei riitä. Tarvitaan myös pikaisia toimenpiteitä.

Ymmärtääksemme arktisia alueita ja siellä tapahtuvaa perustavanlaatuisia muutosta, meidän tulee katsoa sitä mahdollisimman laajasta näkövinkkelistä, ottaen huomioon paitsi alueen luonnonvarat ja liikenneväylät, myös sen ympäristö ja asukkaat. Kokonaisvaltaisen näkemyksen hahmottaminen tilanteesta, sen syistä ja seurauksista, on perustana toiminnallemme, niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin.

Keskeisiä elementtejä arktisessa keskustelussa ovat yhteistyövaraisuus, keskinäinen riippuvuus, luottamus ja avoimuus. Ajattelumme ja toimintamme nojaavat kansainvälisiin sopimuksiin perustuvaan kansainväliseen yhteistyöhön. Nykyisen sopimuspuhjan riittävyyttä on syytä arvioida. Suomi onkin aloitteellinen täydentävää sääntelyä laadittaessa. Valtioiden suvereniteettia on kunnioitettava, mutta se ei saa estää keskinäisten riippuvuussuhteiden tunnustamista; luottamusta tulee aina pyrkiä lisäämään ja avoimuus on tässä tehokkaimpia keinoja.

YK:n merioikeussopimus (UNCLOS) antaa alueen hallinnoinnille ja kehitykselle toimivat puitteet, joita täydennetään ja täsmennetään kahdenvälisillä ja alueellisilla ratkaisulla. Norjan ja Venäjän välillä päästiin äskettäin sopimukseen merirajasta Jäämerellä, mutta monet mannerjalustan määrittelyt ja rajakysymykset ovat vielä avoinna. On tärkeää, että nämä kysymykset ratkaistaan kansainvälisen oikeuden mukaisesti, objektiivisten tieteellisten selvitysten perusteella. Aika ajoin esiintyy ajatuksia tuoda arktiset kysymykset yleisemminkin YK:n agendalle. Perusteluna esitykselle on viitattu niiden painoarvon suureen kansainväliseen kasvuun. Toisaalta voidaan kysyä, päästäisiinkö tuloksiin tehokkaammin tuomalla arktiset asiat YK:n yleiskokouksen maailmanlaajuiseen tarkasteluun. Yhdysvaltain liittyminen merioikeussopimukseen, kuten hallitus nyt senaatille esittää, olisi erittäin toivottava ja selkeyttävä myönteinen päätös koko arktisen yhteistyön tulevaisuudelle.

Suomelle arktisena valtiona alueen muutoksella on kauaskantoiset vaikutukset koko yhteiskuntaan. Oman arktisen politiikkamme lähtökohdat ovat selvät: taloudellisen toiminnan lisääntyessä Suomen – ja muiden arktisten maiden – on pidettävä huoli siitä, että kaikki toiminta alueella tapahtuu ympäristöä ja alueen alkuperäiskansoja kunnioittaen. Kestävän kehityksen kannalta on olennaista, että alueen luonnonvarojen hyödynnetään hallitusti ottaen huomioon taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja ympäristövaikutukset.

Haasteiden ohella arktinen muutos tarjoaa myös tuntuja mahdollisuuksia Suomelle. Meillä on laajaa arktista huippuosaamista ja tietotaitoa. Ympärivuotisen merenkulun turvaamiseksi olemme jo 1800-luvulta lähtien joutuneet hyödyntämään innovatiivisia ratkaisuja niin merenkulun osaamisessa kuin sää- ja jääennusteissa, ympäristöteknologiassa ja

energiantuotannossa. Osaamistamme on tukenut luova poikkitieteellinen ja pitkäjänteinen alan koulutus ja tutkimus. Arktinen muutos lisää merkittävästi tämän osaamisen kysyntää.

Huippuosaaminen ja huipputeknologia eivät pelkästään takaa kokonaisuuden kannalta parhaita tuloksia, niitä pitää myös soveltaa vastuunalaisesti, arktisen ympäristön reunaehdot tunnistaen. Kansainvälisellä oikeudella, kansallisella lainsäädännöllä ja viranomaismääräyksillä on edelleen tärkeä merkityksensä. On pidettävä huolta siitä, että ne ovat ajan tasalla ja että niitä noudatetaan.

Arktista muutosta seuraa lähimpänä alueella asuva paikallinen väestö. Arktisessa yhteistyössä onkin tärkeitä ja arvokasta, että alkuperäiskansojen edustajat osallistuvat mm. Arktisen neuvoston työhön ja istuvat samassa kokouspöydässä jäsenmaiden ministereiden kanssa. Alkuperäiskansoilla on tuhansien vuosien ajalta kerättyä perinteistä tietoa, joka on auttanut heitä selviytymään haastavissa ja vaikeissa olosuhteissa. Arktisen alueen asukkailla käynnissä oleva muutos tulee kuitenkin ulkoapäin. Muutoksen ymmärtämiseksi, ja oikean ja olennaisen tiedon löytämiseksi, tarvitaan perinteisen tiedon yhdistämistä viimeisimpään kansainväliseen huippututkimukseen. Tutkimuksen, ja tutkimusyhteistyön riipeä laajentuminen on edellytyksenä puutteellisten ja väärin käsitysten ehkäisemiselle ja yhteisten pelisääntöjen sopimiselle ja niiden selkiyttämiseksi.

Hyvät kuulijat,

Tämän tilaisuuden kutsussa kysytään, mitkä ovat päätöksentekijöiden mahdollisuudet harkitusti tarttua tilaisuuksiin. Arktinen politiikkamme on nyt ennennäkemättömän laajan tarkastelun kohteena. Suomen arktisen politiikan tavoitteita linjataan hallitusohjelmassa, ensimmäistä kertaa omana kokonaisuutenaan. Hallituksen on määrä lokakuussa käsitellä arktisen politiikkamme linjauksia ja prioriteetteja. Tätä työtä valmistelemaan kuhunkin ministeriöön on nimitetty erityiset arktiset vastuuvirkamiehet, ja myös ministeriöiden kansliapäälliköt seuraavat aktiivisesti keskustelua. Hallituksen linjauksissa kartoitetaan samalla relevantit arktiset toimijat ja arvioidaan suoritettavien toimenpiteiden vaikuttavuutta. Onnistunut arktinen politiikka tukee samalla hallitusohjelman tavoitteita huolehtia työllisyydestä ja kilpailukyvystä.

Hallitusohjelman lisäksi maamme arktisia periaatteita linjataan myös vuonna 2010 hyväksytyssä Suomen arktisessa strategiassa. Tässä ulkosuhdepainotteisessa strategiassa on määritelty Suomen arktisen politiikan tavoitteita ja keinoja niiden edistämiseksi. Virkamiestyönä laaditun strategian keskeiset huomioidut kohdistuvat Suomen arktisen osaamisen hyödyntämiseen, ympäristön suojelemiseen, tutkimukseen, Arktisen neuvoston vahvistamiseen sekä EU:n arktisen politiikan kehittämiseen.

Suomen hallitus on päättänyt strategian tarkistamisesta ja ajanmukaistamisesta yhtäältä arktisen alueen nopean kehityksen vuoksi, ja toisaalta ottaen huomioon, että strategian toimenpidesuosituksukset ovat jo pitkälti toteutuneet. Tämä työ tullaan tekemään valtioneuvoston asettaman arktisen neuvottelukunnan valvonnan alaisena kevääseen 2013 mennessä, mm. kuulemalla entistä laajemmin eri arktisia viiteriämiä kuten elinkeinoelämän edustajia, tutkimus- ja rahoitusinstituutiota, pohjoisia toimijoita, sekä saamelaisia.

Suomen tavoitteena on muodostaa kansallinen kokonaisnäkemyks arktisista kysymyksistä, ja seurata ja tarkistaa sitä aina tarpeen vaatiessa. Tätä työtä ei voi tehdä irrallaan arktisen keskustelun kansainvälisistä ulottuvuuksista. Kahdenväliset suhteet ovat myös arktisissa kysymyksissä merkittäviä – hyvänä esimerkkinä tästä Suomen ja Venäjän arktinen kumppanuus. Venäjän lisäksi meillä on vastaavaa yhteistyötä Ruotsin ja Norjan kanssa.

Pohjoismailla on sekä oma arktinen roolinsa että Pohjoismaiden ministerineuvoston arktinen yhteistyöohjelma. Vaikka Pohjoismaiden lähtökohdat ovatkin varsin erilaisia, näkemyksemme arktisista perusperiaatteista ovat varsin yhdenmukaisia ja voimme tuoda niitä yhdessä esiin painokkaammin muilla foorumeilla. Lisäksi Barentsin euro-arktinen neuvosto ja pohjoisen ulottuvuuden kumppanuudet toimivat omilla alueillaan konkreettisesti ja tuloksellisesti. Ne tarjoavat arktisiin yhteyksiin parhaita käytäntöjä ja hyväksi koettuja ratkaisuja.

Kansainvälisestä arktisesta yhteistyöstä ei voi puhua tuomatta esiin Arktista neuvostoa. Ajatus Arktisesta neuvostosta sai alkunsa Rovaniemellä 21 vuotta sitten pidetystä tapaamisesta, jossa aiheena oli huoli arktisesta ympäristöstä ja sen suojelemisesta. Tällöin syntyneen ns. Rovaniemen prosessin piirissä kiinnitettiin huomiota ympäristövaikutusten arviointiin arktisella alueella. Kun ympäristövaikutusten arvioinnin puitteet ja ohjesäännöt on luotu Suomen aloitteesta, nyt olisi mielestäni aika tarkastella, miten arviointi toimii käytännössä. Samalla kun yhteyksiä arvioinneista vastaavien viranomaisten kesken tulisi tiivistää, Arktisen neuvoston tulisi ottaa kysymys aktiivisesti agendalleen.

Arktisen neuvoston ensimmäinen puheenjohtajuuskierros on ensi keväänä tulossa päätökseen. Tällöin on hyvä hetki tarkastella neuvoston asemaa laajemminkin ja hahmotella suuntaviivoja seuraaville vuosille. Neuvoston sisäisen koherenssin, ja alkuperäiskansojen ainutlaatuisen aseman säilyttäminen on luonnollisesti tärkeää.

Tarkastelun rajoittaminen megatrendien, kuten ilmastomuutoksen, vaikutuksiin yksinomaan arktiselle alueelle ei riitä. Ilmakehän lämpeneminen ja jäätiköiden sulaminen eivät ole vain alueellisia ilmiöitä, vaan niillä on laajemmat, jopa

maailmanlaajuiset vaikutukset. Samoin Pohjoisella jäämerellä avautuvat kuljetusreitit tai hyödynnettävien luonnonvarojen markkinat eivät koske vain arktisia maita, vaan ne ovat osa laajempia kansainvälisiä yhteyksiä.

Siksi, kun tulevan Kiirunan ulkoministerikokouksen julistusta valmistellaan, on ensiarvoisen tärkeää ottaa mukaan tämä laajempi näkökulma, ”Arktinen alue globaalissa yhteydessä”. Ja siksi on myös välttämätöntä, että Arktinen neuvosto löytää pikaisesti keinot tulokselliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön niiden alueen ulkopuolisten maiden ja instituutioiden kanssa, joiden asemaa ja panosta arktisessa keskustelussa ei voi jättää huomiotta. Erityisesti tämä tarkoittaa tehokkaampien yhteistyömuotojen löytämistä neuvoston omien työryhmien ja tarkkailijoiden kanssa sekä taloudellisten kysymysten tuomista neuvoston agendalle. Neuvosto on pyrkimässä päätösten valmistelijasta päätöksentekijän asemaan. Mielestäni Arktisella neuvostolla on kaikki edellytykset vahvistua täysivaltaiseksi kansainväliseksi järjestöksi, mikäli se ymmärtää asemansa ja vastuunsa koko maapallon mittakaavassa.

Venäjä on Suomelle luonteva arktinen kumppani. Tunnumme toisemme, ja meillä on pitkät ja toimivat tieteelliset, taloudelliset ja teknologiset yhteistyösuhteet, joita voidaan hyödyntää myös arktisissa yhteyksissä. Venäjä on johdonmukaisesti ollut suomalaisen arktisen osaamisen tärkein markkina-alue. Uusi arktinen kumppanuutemme on kehys molemminpuolisen kiinnostuksen kartoittamiseksi, yhteyksien luomiseksi ja konkreettisten tulosten saavuttamiseksi eri tahojen välillä.

Oulun kumppanuusseminaarissa kesäkuussa pääteemana oli Koillisväylä. Tämän otsikon alla käytiin monipuolinen keskustelu laivanrakennuksesta, jääteteknologiasta, navigoinnista, liikenteestä ja logistikasta, turvallisuudesta sekä ympäristönäkökulmista. Samalla avattiin suhteita lähinaapureidemme lisäksi hieman kaukaisempiin alueisiin Koillisväylän varrelta, Jamalo-Nenetsiaan ja Saha/Jakutiaan. Jatkossa kumppanuuskeskusteluissa tullaan lisäksi paneutumaan ympäristöön laajemmassa mielessä, tutkimus- ja yliopistoyhteistyöhön, kaivosteollisuuteen, matkailuun ja alkuperäiskansoihin.

EU:n eri toimielimissä on viime vuosien aikana käsitelty arktisia kysymyksiä. Komission kesäkuun lopussa antama arktinen tiedonanto sisältää ajankohtaisen katsauksen EU:n näkemyksistä ja toiminnasta arktisella alueella. EU:n arktisesta politiikasta yleensä, ja tästä tiedonannosta erityisesti, kannattaisi varmasti keskustella lähemmin myös Arktisen seuran ja Ulkopoliittisen instituutinkin piirissä.

Suomi vaikuttaa aktiivisesti EU:n arktisen politiikan kehittämiseen ja selkiyttämiseen. Tämän johdosta, ja samalla EU:n ulkoisen ja sisäisen arktisen tiedottamisen kohentamiseksi, Suomi on esittänyt EU:n arktisen tiedotuskeskuksen avaamista Rovaniemelle, Lapin yliopiston Arktisen keskuksen yhteyteen. Perustettavan keskuksen takana on 19 eurooppalaisen arktisen tutkimus- ja tiedotusinstituution verkosto, joka edustaa kattavasti Euroopan arktista asiantuntemusta. Euroopan parlamentin myöntämän rahoituksen pohjalta asia on valmisteltavana komissiossa, osana laajempaa arktista arviota. Arktiset kysymykset EU:nkin piirissä ovat läpileikkaavia, useita toimintasektoreita koskevia, jolloin yhdenmukaisen näkemyksen muodostamiseen ja siitä kommunikointiin tarvitaan asianmukaista elintä. Suomi seuraa läheisesti asian etenemistä lähitulevaisuudessa.

Arktisessa neuvostossa EU on pysyvän tarkkailija-aseman hakijoiden joukossa. EU selkeästi täyttää tarkkailijoille asetetut kriteerit ja molemminpuoliset intressit yhteistyön parantamiselle ovat ilmeiset, joten odotamme Arktisen neuvoston tekevän yksimielisesti tarkkailija-asemaa tukevan päätöksen ensi keväänä.

Hyvät kuulijat,

Arktisen alueen kansainvälispoliittista kehitystä voidaan yleisesti ottaen tarkastella rauhallisin mielin. Suomi voi vaikuttaa arktisen alueen kehitykseen kansainvälisesti tuottamalla ratkaisuja, jotka luodaan kansallisella arktisella politiikallamme. Olen luottavainen, että arktisella alueella ei tulla näkemään uusia jakolinjoja tai sovittamattomia ristiriitoja. Kylmän sodan aikaisesta vastakkainasettelusta on päästy pitkälle: entisten jakolinjojen yli tehdään nyt käytännön läheistä yhteistyötä. Arktisen rauhan, ”Pax Arctican”, loppu ei ole näköpiirissä, mutta yhteistyötä on rakennettava ja luottamusta lisättävä.